

AKDENİZ'DE GÖÇ: FRANSA'DAKİ KUZEY AFRIKA KÖKENLİ GÖÇMENLERİN İŞGÜCÜ PİYASASINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR¹

Merve SARUHAN²

Öz

Bu çalışmada Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Fransa işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlar ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmış ve Everett Lee'nin İtme-Çekme kuramı doğrultusunda analiz gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında en fazla göç alan ikinci ülke konumunda olan Fransa, ev sahipliği yaptığı yoğun Kuzey Afrika kökenli göçmen nüfus ile araştırmaya konu olmuştur. Sömürge döneminde Fransızların Kuzey Afrika ülkelerine yönelik göçleri ilerleyen süreçte tersine dönmüştür. Fransa'nın iki dünya savaşı dönemlerinde yaşadığı büyük nüfus kayıpları sonrası uyguladığı nüfus politikaları ve ekonomik kalkınma amacıyla yabancı işgücüne ihtiyaç duyması Fransa'ya yönelik göçlerin artmasına neden olmuştur. Ardından süregelen zamanda Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, iç savaş/iç karışıklık gibi faktörler Kuzey Afrika kökenli göçmenler için itici faktörler olmuştur. Buna karşılık daha iyi yaşam koşulları, tarihsel hafıza, daha iyi eğitim koşulları, daha iyi ekonomik fırsatlar Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Fransa'yı tercih etmesinde çekici faktörler olmuştur. Ancak Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin beklentileri ile Fransa'da karşılaştığı sorunlar tartışmalıdır. Analiz edilen çeşitli çalışmalar Fransa işgücü piyasasında Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin birçoğunun yoğun bir ayrımcılık, eşitsizlik ve ırkçılıkla karşılaştığını ve Kuzey Afrika kökenli göçmenler arasında yüksek işsizlik oranlarının varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Fransa, Göç, İşgücü Piyasası, Kuzey Afrika

MIGRATION IN THE MEDITERRANEAN: PROBLEMS FACED BY NORTH AFRICAN MIGRANT IN FRANCE IN THE LABOR MARKET

Abstract

This study addresses the problems that immigrants of North African origin encounter in the French labor market. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study and the analysis was conducted in line with Everett Lee's Push-Pull theory. France, which is the second country that receives the most immigration among the European Union countries, has been the subject of the study due to the large immigrant population it hosts. During the colonial period, the migration of the French to North African countries was reversed in the following period. The population policies implemented by France after the great population losses it experienced during the two world wars and its need for foreign labor for economic development have led to an increase in migration to France. Subsequently, factors such as economic and political instability, and civil war/civil unrest experienced in North African countries have been push factors for immigrants of North African origin. On the other hand, better living conditions, historical memory, better educational conditions, and better economic opportunities have been attractive factors for immigrants of North African origin to prefer France. However, the expectations of immigrants of North African origin and the problems they encounter in France are debatable. Various studies analyzed indicate that many immigrants of North African origin face intense discrimination, inequality, and racism in the French labor market and that there are high unemployment rates among immigrants of North African origin.

Keywords: Discrimination, France, Immigration, Labor Market, North Africa

Giriş

Akdeniz 30° ve 46° Kuzey enlemleri ile 6° Batı ve 36° Doğu boylamları arasında yer alan bir bölgedir ve Avrupa, Güneybatı Asya, Kuzey Afrika olmak üzere üç ayrı kıtaya kıyısı bulunmaktadır. İspanya, Fransa, Monaco, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye,

¹ Bu makale yazarın "Güney Akdeniz'den Fransa'ya Göç Eden Göçmenlerin Karşılaştıkları Sorunlar" başlıklı yüksek lisans tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

² Merve Saruhan, mervesaruhan96@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6920-3071

Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Fas, Malta, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmak üzere toplam 23 ülkeye kıyısı olan Akdeniz aynı zamanda sosyo-ekonomik bakımdan farklı gelişmişlik düzeylerine, coğrafi özelliklere, demografilere, din, dil, millet ve kültürlere ev sahipliği yapmaktadır (Demir vd., 2021). Jeolojik olarak Akdeniz'in Kuzey'inin yüksek dağlık alanlardan oluşmasına karşın Güney'inin ise tam tersine büyük bir kıyı şeridinde ve çöllere sahip olmasının yarattığı tezatlığı Braudel "Çöl, Akdeniz'le çatışan ve hiç bıkmadan onun yerini almak isteyen başka bir Akdeniz'dir." sözleriyle ifade etmektedir (Braudel, 1990).

Sözü edilen farklılıklara sahip olan Akdeniz havzası geçmiş tarihlerde pek çok göçe tanık olmuştur. Günümüzde ise yüksek göç oranlarına sahip bölge olarak ön plana çıkmaya devam etmektedir. Akdeniz'deki göç hareketliliğini anlayabilmek için geçmişte yaşanan göç hareketlerini bilmek önem arz etmektedir. Nitekim bu, geçmişte yaşanan göç hareketleriyle günümüzde gerçekleşen göç hareketleri arasındaki ilişkiyi ve etkiyi karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır.

15. yüzyıldan itibaren Avrupalılar ve özellikle Portekizliler, pusula, barut, matbaanın icat edilmesi ekonomik/dini sebepler ve coğrafi keşiflerin başlamasıyla birlikte ham madde ve yeni pazar alanı arayışına çıkmış ve yönlerini Afrika kıtasına çevirmişlerdir. Bu dönemde gerçekleşen göçler Afrika kıtasının işgal edilmesine ve Afrika kıtası üzerinde hakimiyet savaşları verilmesine neden olmuştur. Zamanla Afrika ülkelerinden elde ettikleri kaynakları kendi ülkelerine aktaran Avrupalılar, Afrika'da kendi özel şirketleri olan kumpanyalar kurarak Afrika kıtasına hâkim olmuşlardır. 17. yüzyıldan 1910 yılına kadar Afrika kıtası hızlı bir şekilde sömürge devletlerinin yönetimi altına girmişlerdir (Ünver, 2019). Akdeniz'deki göç hareketliliğine etki eden bir diğer faktör de Amerika kıtasının keşfi olmuştur.³ Osmanlı kaynaklarında yer alan bilgilere göre 19. yüzyılda Osmanlı'nın hakimiyetindeki Suriye, Filistin ve Lübnan topraklarından da Amerika'ya ekonomik sorunlar, asayiş sorunları, göçü teşvik eden şirket ve şahısların etkileri sebebiyle göçler gerçekleşmiştir. Çoğunluğunu Hristiyan Arapların oluşturduğu göçmenlerin taşıdığı Osmanlı pasaportu nedeniyle bu göçler "El Turco" göçleri olarak adlandırılmıştır (Genç ve Bozkurt, 2010; Tuncer ve Zengin, 2020). Akdeniz'de meydana gelen bir diğer göç hareketliliği ise İtalya'nın birleşmesinden sonra 1875-1928 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz ve İtalya'nın güney bölgesindeki yoksulluk sebebiyle meydana gelmiştir. Bu yıllar arasında yaklaşık 17 milyon kişi başta Batı Avrupa, Latin Amerika ve Avustralya olmak üzere ülke dışına göç etmiştir (Del Boca ve Venturini, 2005).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Afrika'da yaşayan Avrupalıların kendi ülkelerine döndüğü göçler yaşanmıştır. Bunlara ek olarak 1950 ve 1960 yılları arasında da Batı Avrupa'da işgücü açığının giderilmesi amacıyla Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçler gerçekleşmiştir (Akan ve Arslan, 2008). 1960'lı yıllardan sonra ise birçok Afrika ülkesinin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte kıtada yerel şirketler tarafından işletiliyormuş gibi görünen ancak Batılı ülkelere bağlı olan şirketler kurulmuştur. Ayrıca Batılı ülkeler tarafından Afrika ülkelerine yapılan yardım, verilen kredi ya da borçlar, verileden daha fazlasını alarak Afrika kıtasının gelişmesine engel olmaktadır. Bu durum ise Afrika kıtasında hâkim olan "Yeni Sömürge Dönemi"ni ifade etmektedir (Yıldırım, 2019).

2010 yılında otoriter rejimlere, yolsuzluğa, işsizliğe tepki amacıyla Tunus'ta başlayan ve Lübnan, Mısır, Suriye, Yemen, Bahreyn, Libya, Ürdün, Irak, Fas, Cezayir gibi Arap coğrafyasını etkisi altına alarak "Arap Baharı" olarak adlandırılan ancak oldukça kanlı ve şiddetli geçen protesto hareketleri, genel itibarıyla ülke içindeki istikrarsızlığı derinleştirmiş, çatışmaları tetiklemiş ve iç savaşlara neden olmuştur. Özellikle Suriye ve Libya'da meydana gelen çatışmalar ve iç savaşlar Akdeniz'deki göç hareketliliğinin ivme kazanmasına neden olmuştur (Aktaş, 2018; Aygül ve Demir, 2021). Akdeniz havzasında Avrupa'ya yönelik artan göç hareketliliği ise Avrupa'nın sınır önlemlerini arttırmasıyla sonuçlanmıştır. Pek çok ülkeye sınırı bulunan ve yoğun göç hareketliliğine ev sahipliği yapan Akdeniz havzası Doğu Akdeniz, Orta Akdeniz ve Batı Akdeniz olmak üzere üç ana göç rotasına sahiptir. Bu çalışmada, Akdeniz göç hareketliliği içinde Kuzey Afrika'dan Fransa'ya göç eden göçmenlerin istihdam alanında karşılaştıkları problemler araştırılmıştır.

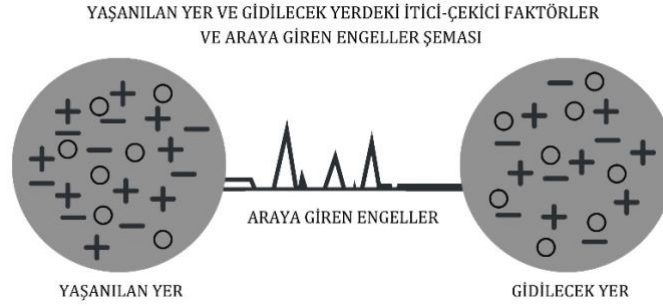
Araştırmada Everett Lee'nin İtme-Çekme Kuram'ı kullanılmıştır. Bu kurama göre bireylerin göç motivasyonlarını gerçekleştirmelerinde hedef ülkeye dair çekici faktörler ya da yaşanan ülkeye dair itici faktörler etkili olmaktadır. Everett Lee İtme-Çekme Kuram'ını 1966 yılında Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) başlığıyla makalesinde yayımlamıştır (Lee, 1966). Makalede göç; gönüllü ya da gönülsüz, iç göç ya da dış göç, taşınmanın mesafesi gibi özellikleri arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın kalıcı ya da yarı kalıcı ikamet değişikliği olarak tanımlanmıştır. Göçün mesafesine ya da zorluk derecesine

³ Amerika kıtasının keşfiyle birlikte kıtaya yapılan göçler, kolonyal hareketler ve köle ticareti Akdeniz havzasındaki nüfusun azalmasını da beraberinde getirmiştir (Ferro'dan akt. Aygül, 2021). 17. yüzyılın sonlarından itibaren çiftliklerde ve madenlerde çalıştırılmak üzere Afrika'dan gerçekleştirilen köle ticareti, 19. yüzyılda başta Fransa ve İngiltere olmak üzere İspanya, Portekiz ve Hollanda'nın siyasi ve ekonomik olarak güçlenmesinin arkasındaki en önemli faktördür (Castles ve Miller, 2008).

bakılmaksızın mevcut hareket mesafesi daima araya giren engellerin içine dahil edilmiştir. Kuramda göç kararına ve göç sürecine etki eden faktörler dört farklı şekilde gruplandırılmıştır ve şu şekildedir:

1. Menşe (yaşanılan) yerle ilgili faktörler
2. Varış alanıyla (gidilecek yerle) ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Kişisel faktörler

Göç kararına ve göç sürecine etki eden faktörler aşağıdaki şemada görselleştirilmiştir.

Şekil 1: Yaşanılan Yer ve Gidilecek Yerdeki İtici-Çekici Faktörler ve Araya Giren Engeller Şeması

Kaynak: (Lee, 1966)

Şemada karşılıklı duran yaşanılan yer ve gidilecek yerde "+" (pozitif), "-" (negatif) ve "0" (nötr) etkenler bulunmaktadır. Pozitif ve negatif etkenler, genel olarak bireyleri aynı şekilde etkileyebilecek olayları temsil etmektedir. İyi iklim koşullarının birçok insan için çekici, kötü iklim koşullarının ise birçok insan için itici olması buna örnek olarak verilebilir. Nötr etkenler ise çocuklu aileler için iyi eğitim sisteminin pozitif bir etken iken çocuğu olmayan bireyler için nötr etken olması gibi kişiden kişiye değişebilen durumları ifade etmektedir. Everett Lee, göç kararı alan bireylerin gidilecek yer hakkında ne kadar bilgi sahibi olurlarsa olsunlar, bu yerle ilgili her zaman bir belirsizlik bulunduğunu ve bu belirsizliğin ancak göç ettikten sonra deneyimlenerek öğrenilebileceğini vurgulamaktadır (Lee, 1966).

Yaşanılan yer ile gidilecek yer arasında aşılması kolay ya da zor engeller bulunmaktadır. Şemada yer alan araya giren engeller bunu ifade etmektedir. Lee "mesafeyi" tüm göç türlerinde bir engel olarak kabul etmektedir. Bu engeller sınırlarda kullanılan dikenli çitler ya da yine sınırlarda bulunan yüksek beton duvarlar gibi fiziksel engeller olabileceken yasal engeller de olabilmektedir. Araya giren engellerin kişiden kişiye farklılık göstermesi o kişileri farklı şekillerde etkileyebilmektir. Yol masrafının bazı insanlar için engelleyici bir faktör olması bazı insanlar için ise olmaması buna bir örnek olarak verilebilir (Lee, 1966).

1. Araştırmanın Yöntemi

Akdeniz'in çoğunlukla siyasi istikrarsızlıklarla, otokratik yönetim biçimleriyle, yoksullukla, yolsuzlukla, insan hakları ihlalleriyle karakterize edilen Güney bölgesinden, özgürlük, daha iyi yaşam koşulları, daha iyi eğitim, sağlık ve istihdam koşulları, sosyal olanaklar ile karakterize edilen Kuzey bölgesine doğru yoğun bir göç hareketliliği yaşanmaktadır. Bu çalışmada Kuzey Akdeniz'de yer alan ve Avrupa Birliği'nin en çok göç alan ülkelerinden biri olan Fransa'daki Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin istihdam alanında karşılaştığı sorunlar irdelenmiştir. Bu çalışmada antropoloji, tarih, kütüphanecilik ve sosyal bilimlerde sık sık kullanılan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi nitel araştırma yöntemlerinden biridir. Doküman analizi toplantı raporları, gazete, dergi, makale, kılavuz, kitap, günlük, anket, fotoğraf albümleri vb. araçları kullanarak elde edilen verilerin incelenmesi ve yorumlanmasıyla bilgiyi geliştirmeyi ifade etmektedir (Bowen, 2009). Doküman analizi yönteminde farklı veri setlerinden elde edilen veriler birbirleri ile karşılaştırılarak ilişkisel bir analiz ortaya koyulmaktadır. Doğrudan gözlem ve görüşme olanağının bulunmadığı durumlarda araştırmaya ilişkin yazılı ve görsel materyaller kullanılarak çalışmanın gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır (Sak vd., 2021). Araştırmada aşağıdaki sorular doğrultusunda literatür taraması sonucu elde edilen dokümanlar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

- Güney Akdeniz'den Fransa'ya göç eden göçmenler hangi zorluklarla ve sorunlarla karşılaşmaktadır?
- Göçmenleri göçe iten itici ya da çekici faktörler nelerdir?

- İstihdam alanında herhangi bir sorunla karşılaşmışlar mıdır? Karşılaşıldıysa bu sorunlar nelerdir?

Araştırmanın konusuna ilişkin bir ön okuma yapılmış, yapılan ön okuma ile araştırmanın konusuyla alakalı araştırma kavramları ve araştırmanın hangi veri tabanlarında gerçekleştirileceğine karar verilmiştir. 8 ayrı veri tabanında 9 Türkçe, 9 Fransızca ve 8 İngilizce olmak üzere toplamda 26 anahtar kelime ile tarama yapılmıştır. Bu taramalar; Google Scholar, ProQuest, PubMed, ScienceOpen, Social Science Research Network (SSRN), Springerlink, Taylor & Francis, TRDizin veri tabanlarında gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen veri setlerinin çalışmaya dahil edilme kriterleri:

- Fransa'da yaşayan göçmenlerin karşılaştıkları sorunları içeren çalışmalar,
- Konuya ilişkin Fransa'da yaşayan birinci nesil, ikinci nesil ve üçüncü nesil Kuzey Afrika kökenli kişileri içeren çalışmalar,
- Türkçe, İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmış çalışmalar
- Makale, rapor, tez türünde üretilmiş çalışmalar

Elde edilen veri setlerinin çalışmadan hariç tutulma kriterleri:

- Tam metnine erişim sağlanamayan çalışmalar
- Çalışmaların yöntem türüyle ilgili herhangi bir kısıtlama uygulanmamıştır.

8 ayrı veri tabanında 26 anahtar kelime ile gerçekleştirilen tarama işlemi sonucunda araştırmanın konusuna ilişkin dokümanlar ön okuma yoluyla incelenmiş ve araştırmanın konusuna uygun olmadığı tespit edilen dokümanlar çıkarılmıştır. Çalışmada Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin istihdam alanında karşılaştıkları sorunları ele alan 12 doküman incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmalar ve literatür taraması sonucu elde edilen veriler doğrultusunda Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yönelik göçlerin belirli bir ülkeden değil birden fazla ülkeden gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışma Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır'ı kapsayacak şekilde sürdürülmüştür. Fransa'da etnik kökene dayalı araştırmaların yasak olması ise (Yardım ve Karaarslan, 2022) Kuzey Afrika ülkelerinin her biri için ayrı ayrı analiz yapma olasılığını ortadan kaldırmıştır ve bu durum araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmuştur. Araştırmanın sınırlılıkları arasında, araştırmanın başlangıcında dernekler aracılığıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak göçmenlerle iletişim kurma hedefinin, derneklerden alınan olumsuz geri dönüşler veya yanıt alınamaması nedeniyle gerçekleştirilememesi yer almaktadır.

2. Fransa Göç Tarihi

Thomas Robert Malthus'un geometrik oranla artan nüfus ve aritmetik oranla artan tüketim kaynakları arasında yaptığı bir karşılaştırma teorisi bulunmaktadır. Bu teoriye göre Robert Malthus ilerleyen yıllarda kaynakların dünya nüfusuna yetmeyeceği ve dünyanın sefaletle sürükleneceği fikrini ileri sürmüştür. Malthus'un ileri sürdüğü teori Fransa'yı ciddi şekilde etkilemiş ve Fransa'nın 1860'larda doğum oranlarının düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde diğer ülkelere kıyasla Fransa, Cezayir işgali döneminde Cezayir'e yerleşen Fransız nüfusu dışında dışarıya daha az göç vermiştir. 1880'li yıllarda uluslararası arenadaki rekabetin artması, Fransa'ya yönelik göçleri tetiklemiş ve bu göçler, askeri alanda, işgücü piyasasında ve nüfus oranının artışında olumlu etkiler yaratmıştır (Castles ve Miller, 2008; Karaca, 2022).

Birinci Dünya Savaşı'nda başta Cezayir, Tunus ve Fas olmak üzere İmparatorluk topraklarından askerler getiren Fransa'nın, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında doğum oranlarının düşmesi ve savaşta büyük oranda kayıp vermesi (yaklaşık 1,4 milyon), nüfus oranlarını daha dramatik hale getirmiştir (Arslan, 2016; Castles ve Miller, 2008). Savaş döneminde kadın ile erkek nüfus arasında sayısal fark artmıştır. Bu süreçte eşini savaşta kaybetmiş 700.000 civarında kadının yabancı uyruklu erkeklerle evlendiği tahmin edilmektedir. O dönemde Fransa medeni kanununa göre yabancı erkeklerle evlenen kadınların, kocalarının vatandaşlığını alması nüfusun düşmesindeki bir diğer faktör olmuştur. Nüfus oranındaki düşüşü önlemek amacıyla, 1924 yılında yapılan bir düzenlemeyle yabancılarla evlenen kadınlara vatandaşlıklarını koruma hakkı verilmiş ve bu evliliklerden doğan çocukların Fransa vatandaşlığını alabilmesi sağlanmıştır (Berdah, 2006).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşın sebep olduğu yıkımı yeniden inşa etmek amacıyla Fransa'da 310.000 göçmenin ülkeye kabul edilmesi istenmiştir. 310.000 bin göçmenin 90.000'inin Kuzey Afrika'dan karşılanması istense de Fransa'da hali hazırda 80.000 işsiz Cezayirli olduğunun saptanması İçişleri ve Çalışma Bakanı'nın tepkisine neden olmuştur (Ageron, 1985). Bu sebeple de sadece 5997 Faslı kalıcı olarak işe alınmıştır. 1945 yılında Güney Avrupa'dan gelen işçi göçmenlerin işe alınmasıyla ilgili düzenlemeleri yapmak amacıyla bir Ulusal Göç Ofisi (ONI) kurulsa da yasadışı göç oranları yüksek olmuştur. Ek olarak 1930'lu yıllardan sonra yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık artmış, yabancı işçi kotaları sabit kalmış, işsizlik

karşısında yabancıların işten çıkarılmasına yönelik yasalar yürürlüğe girmiş ve 1936 yılında yabancı nüfus yarım milyona gerilemiştir (Castles ve Miller, 2008).

1968 yılında Fransa ile Cezayir arasında kaçak göçlerin düzenli hale getirilmesi, Cezayir vatandaşlarının ve ailelerinin Fransız topraklarındaki hareketi, istihdamı ve ikameti ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır. 1970'li yılların başına kadar devam eden işçi alımıyla birlikte Fransa'daki nüfus artışına duyulan ihtiyaç sebebiyle oturma ve çalışma izni birbirinden ayrılmış ve göçmen işçilerin kendi imkanlarıyla ailelerinin Fransa'ya yerleşimini sağlamasına izin verilmiştir. 1962-1963 yılları arasında Cezayir ve Fas ile işgücü anlaşmaları imzalanmış ve bu işgücü anlaşmaları Kuzey Afrika ülkelerinden Fransa'ya yönelik göçlerin devamını oluşturmuştur. İşgücü anlaşmalarının devam etmesi Fransa'da bir kurumsallaşmayı gerekli kılmış ve bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgeyle vasıfsız işgücünün engellenmesi ve vasıfsız işçilere oturma izni verilmemesi amaçlanmıştır (Kaya, 2016). 1973 yılından sonra Fransa'da işsizlik oranlarının artması, yabancı işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, Cezayir'de Fransızlar tarafından işletilen petrol şirketlerinin millileştirilmesi, OPEC petrol ambargosu gibi gelişmelerin yaşanması ve ortaya çıkan ekonomik krizin Araplarla özdeşleştirilmesi Fransa'nın göç politikalarında dönüşüme neden olmuştur. Bu dönüşümle birlikte 1974-1981 yılları arasında açık göç politikasından vazgeçilmiş, aile birleşimini önlemek amacıyla aile üyeleri gönderilmeye çalışılmıştır. Ancak buna rağmen aile birleşimi ve yasa dışı göç devam etmiştir (Ercin ve Adıgüzel, 2017; Kaya, 2016).

1970'li yıllardan sonra düzensiz göç artmış, 1973 yılında yaşanan petrol krizi ise Fransa'da aşırı sağın yükselişini tetiklemiştir. Süreç Ulusal Cephe'den Jean-Marie Le Pen'in göçmenlik karşıtı söylemleri ve 1993 yılında dönemin İçişleri Bakanı Charles Pasqua tarafından uygulanmaya başlayan "sıfır göç" politikası ile devam etmiştir (Radziemski, 2023). Nazi Almanya'sının İkinci Dünya Savaşı Döneminde Yahudileri sarı yıldızlar ile işaretleyerek ölüm kamplarına gönderdiği uygulama sebebiyle 1978 yılında Fransa'da etnik kökene dayalı veri toplanması yasaklanmıştır. Etnik kökene dayalı veri toplanmasının yasaklanması ise barınma, istihdam, ayrımcılık gibi konuların ele alınmasını zorlaştırmış ve bu nedenle Fransa'nın bazı kesimler tarafından "Renk/Irk Körü" olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (McAuley, 2020).

Fransa'nın ulusal istatistik kurumu olan INSEE tarafından 2023 yılında yayımlanan verilere göre Fransa'da yaşayan 7 milyon göçmen bulunmaktadır ve bu nüfus Fransa nüfusunun %10'unu temsil etmektedir. Buna göre belirlenen oranın %48'inin Afrika'da doğduğu, %12,5'inin Cezayir, %11,9'unun Fas, %8,2'sinin Portekiz, %4,7'sinin Tunus, %4,0'ünün İtalya, %3,5'inin İspanya ve %3,3'ünün de Türkiye'den olduğu açıklanmıştır (INSEE, 2023a).

3. Fransa'da İstihdam Alanındaki Politik Gelişmeler

1980 yılından 1945 yılına kadar Fransa'da göçmen işçilere yönelik herhangi bir politika geliştirilmemekle birlikte ilk defa 1945 yılında yabancı işçilerin Fransa'ya getirilmesi ve yerleştirilmesiyle ilgilenmek üzere Ulusal Göçmenlik Bürosu [l'Office national d'immigration (ONI)] kurulmuştur. Ulusal Göçmenlik Bürosu göçmen işçilere yönelik birtakım kriterler getirmiştir ancak bu kriterler sanayi şirketlerinin ihtiyaç duyduğu vasıfsız ve düşük ücretli işgücü ihtiyacının karşılanması noktasında çatışma yaratmıştır. İdari yönden sağlanan kolaylık sebebiyle gerek turist olarak gerekse yasadışı yollarla giriş yaparak Fransa'da çalışmaya başlayan göçmen işçilerin Fransa'ya yerleşmeleri yasadışı göçü teşvik etmiştir (Sammüt, 1976). 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren işgücü alanında yapılan ikili anlaşmalar ve büyük şirketlerin Mağrip ülkelerinde uyguladığı işe alım politikaları Ulusal Göçmenlik Bürosu'nun işlevini yitirmesine neden olmuştur (Perdoncin, 2019). Birinci Dünya Savaşı döneminde Avrupa ülkelerinden gelen işçiler ile sömürge ülkelerinden gelen işçiler beyaz ırktan olanlar ve beyaz ırktan olmayanlar şeklinde ayrılarak ırksallaştırılmış ve savaştan sonra da barınma, istihdam ve ücretlerine etki etmiştir. Ayrıca toplu şekilde sınır dışı edilmelerinin önü açılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Belçikalılar, Hollandalılar, İngilizler ve diğerleri demografik yapıya dahil edilmiş ancak Kuzey Afrikalı göçmenler geçici olarak çalıştırılmışlardır (Perdoncin, 2019).

1972 yılında yayınlanan Marcellin ve Fontanet genelgelerinde göçmen işçilerin Fransa'da çalışmalarına yönelik uygulamaların Ulusal Göçmenlik Bürosu tarafından yapıldığı vurgulanmış, göçmen bir işçiyi işe almak isteyen işverenin, göçmen işçiye sağlayacağı sağlık koşulları, meslek yoğunluğu, kira miktarı ve barınacağı konut hakkında bir konut sertifikası doldurması gerekmiştir. Ancak ülkeye turist olarak giren ve insan gücü fazlası olan bir mesleği icra etmek isteyen yabancılar bundan hariç tutulmuştur. Oturma izni bir yıllık iş sözleşmesi ve konut belgesi şartına bağlanmıştır ancak bu durumda çalışma izninin kaybedilmesi oturma izninin de kaybedilmesine neden olmuştur. Ayrıca çalıştığı işten memnun olmayan bir işçinin çalışma koşullarını kabullenmesine, işverene karşı bağımlı olmasına yol açmıştır (Sammüt, 1976). İşverenlerin göçmen işçi çalıştırabilmeleri için, işçilere konaklayabilecekleri bir alan sundukları konut belgesi zorunluluk haline getirilmiştir ancak bazı işverenler inceleme yapan görevlilere sağlık

standartlarına uygun barınma alanları sunduktan sonra işçileri kötü koşullar altındaki gecekondu, kulübe vb. yerleşim yerlerine yerleştirmişlerdir. Ayrıca oturma izni alınabilmesi amacıyla evrakta sahtecilik ortaya çıkarak dolandırıcılık olayları baş göstermiştir. Ek olarak Marcellin ve Fontanet genelgelerinde kaçak göçmen işçi çalıştıran işverenlere karşı caydırıcı bir önlem de yer almamıştır (Sammut, 1976).

Fransa'da yayınlanan Marcellin ve Fontanet genelgeleri göçmen işçilerin durumunu daha güvencesiz hale getirdiği gerekçesiyle protesto edilmeye başlanmış ve Arap İşçi Hareketi kurulmuştur. Protesto olaylarının yaşandığı bu dönemde ırkçılık da yükselmeye başlamıştır. Protesto hareketleri mitingler ve açlık grevleriyle birlikte devam etmiştir (Sammut, 1976). Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Jean-Paul Sartre ve Michel Foucault'nun da kurucusu olduğu Göçmen Bilgi ve Destek Grubu [Groupe d'Information et de Soutien aux Immigrés (GISTI)] Marcellin ve Fontanet genelgelerinin bazı hükümlerinin iptal edilmesini talep etmiştir. Bu talebe karşılık Fransa hükümeti, Marcellin ve Fontanet genelgelerini yeniden düzenlemiştir. Böylece çalışma izni ile oturma iznini eşitleyen hüküm ortadan kaldırılarak işten ayrılan işçiye iş araması için 3 ay geçici oturma izni hakkı tanınmıştır (Lochak, 2020; Barral, ty.; Fresso, 2021).

Haziran 1973'te protestolara, mitinglere ve açlık grevlerine yol açan Marcellin ve Fontanet genelgelerindeki yasal açıklıklar gidermek, göç akınları üzerinde devlet kontrolünü güçlendirmek, yasa dışı göçün durdurulması için sıkı sınır kontrolleri kurmak ve Fransa'nın ihtiyaç duyduğu niteliklere uygun yabancı göçü sağlamak amacıyla Gorse Genelgesi yayımlanmıştır (Sammut, 1976). 1974 yılında Fransa'da yapılan seçimde Valéry Giscard d'Estaing Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu seçimlerle birlikte Fransa'da petrol krizinin yaşanması ve işsizlik oranlarının artması sebebiyle göçmen politikalarında bir değişim yaşanmış ve 3 Temmuz 1974 yılında Fransa'ya göç askıya alınarak sınırlar kapatılmıştır (Gracieux, 2005). Yine 1974 yılında Fransız İşverenler Merkezi tarafından temiz kıyafetler ve az mesai ile çöpçülük yapan Almanlar örnek gösterilerek göçmen işçilerin yaptığı işleri Fransa halkının yapması için teşvik edici söylemler üretilmiştir (Gastaut, 2004). 1977 yılında ise göçmen işçilerin kendi ülkelerine geri dönmeleri için 10.000 franklık ödeme yapılmasına karar verilmiştir. Ancak bu teşvik özellikle Cezayirliiler üzerinde çok az başarılı olmuştur (Musée de l'histoire de l'immigration, t.y.). 1976-1977 yıllarında bazı siyasi yetkililer Fransa'da bir milyon işsize karşın iki milyon göçmenin yaşadığını vurugulayarak ülkedeki yüksek işsizlik oranını göçmen işçilerle ilişkilendirmiş ve işsizlik oranının düşmesi için göçmen işçilerin geri gönderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Gastaut, 2004).

1973 ile 1990 yılları arasında, 1851 Kanunu'nda yer alan ve 'Jus Soli' olarak adlandırılan, Fransa'nın sömürge ülkelerinde doğan kişilerin Fransa topraklarında doğan çocuklarına Fransa vatandaşlığı verilmesini öngören hüküm uygulanmıştır (Bayındır ve Yılmaz, 2023). 1993 yılında ise Fransa İçişleri Bakanı olan Charles Pasqua sıfır göç politikasını uygulamış ve özellikle eski sömürge ülkelerinden Fransa'ya yönelik göçler durdurulmaya çalışılmıştır (Scullion, 1995). 1974 yılından 2006 yılına kadar Fransa Meclisi'nde Sarkozy Yasası (2003 Göç ve İltica Yönetmeliği) ve onun devamı niteliğindeki Sarkozy Yasası 2 (2006 Fransız Göçmenlik ve Entegrasyon yasası) olmak üzere iki yasa kabul edilmiştir.

4. Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin Fransa'da İstihdam Alanında Karşılaştığı Sorunlar

Fransa'da 1970'li yıllardan sonra göçmen karşıtı politikaların geliştirilmeye başladığı, özellikle Schengen Anlaşması ve Maastricht Anlaşması'na ek olarak "sıfır göç politikası" gibi sert önlemler ile Fransa'ya yönelik göçlerin engellenmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bütün bu göçmen karşıtı gelişmelerin yanında göçmenlerin suçluluk, dolandırıcılık, yasa dışılık ve uyumsuzluk gibi kavramlarla ilişkilendirilmeye başladığı da görülmektedir. OPEC krizinin sebep olduğu etkiler, İslam karşıtlığı ve Fransa'da meydana gelen terör olayları özellikle Kuzey Afrika kökenli yeni göçmenler, eski göçmenler ve Fransa vatandaşı olan Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin de ayrımcı, dışlayıcı ve ırkçı davranışlarla karşılaşmasına neden olmuştur.

Fransa'da, bireyleri etnik köken, ırk ya da dini özelliklerine göre ayırtırmayı reddeden, ulusal vatandaşlık anlayışını temel alan ve devletin tüm bireylere eşit yaklaşım sergilemesini hedefleyen Cumhuriyet Entegrasyon Modeli uygulanmaktadır. Bu yaklaşım, aynı zamanda Fransa Anayasası'nın birinci maddesinde de vurgulanmaktadır. Ayrıca, Fransa'nın laiklik anlayışı doğrultusunda, kamusal alanda dini pratiklerin ve kimliklerin ön plana çıkarılması yasaklanmıştır (Oberti, 2007). Ancak Fransa'da istihdam alanında gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar Kuzey Afrika kökenli kişilerin işsizlik oranlarının yüksek olduğunu ve istihdam alanında ayrımcılığa uğradıklarını göstermektedir.

Constant, 2003 yılında Fransa'daki göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumlarını ele alan çalışmaları derleyerek hazırladığı araştırmasında, 1975 yılında Granier ve Marciano'nun INSEE'in (1970) verilerinden yararlanarak hazırladığı çalışmaya da yer vermiştir. Granier ve Marciano'nun gerçekleştirdikleri çalışma, vasıfsız ve yarı vasıflı göçmen işçiler ile diğer işçiler arasında yüksek gelir farkının olmadığını ortaya koymuştur. Ancak Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin Yugoslav göçmenlere

oranla %40 daha az gelir elde ettikleri ve ayrıca Kuzey Afrika kökenli kişilerin vasıfları arttıkça gelir farkının da negatif anlamda arttığı gözlemlenmiştir (Constant, 2003).

2016 yılında Fransa Çalışma Bakanlığı bir danışmanlık firması iş birliğiyle 1000'den fazla çalışanı olan 40 işletmeye yapay iş başvurusu gerçekleştirmiştir. Bu yapay başvuru aracılığıyla Kuzey Afrikalı isimler ve Fransız isimlerle başvuru yapan kişiler arasında bir ayrımcılık olup olmadığı test edilmiştir. Danışmanlık firması 40 firmanın açtığı 1500 iş ilanına 3000 başvuru göndermiştir. Başvurular sonucunda 12 şirketin Kuzey Afrikalı isimlere ayrımcılık yaptığı, Fransız ismine sahip başvuru sahiplerinin %47'sinin mülakata çağırıldığı, Kuzey Afrika ismine sahip başvuru sahiplerinin ise sadece %36'sının mülakata çağırıldığı saptanmıştır. Her iki kökende de başvuru sahiplerinin başvurularına olumlu, olumsuz ya da hiç yanıt verilmemesiyle ilgili olarak da vakaların %71'inin aynı muameleyle karşı karşıya kaldığı gözlemlenmiştir (rfi, 2016; Ruault vd., 2016).

2023 yılında Fransa'nın ulusal istatistik kurumu olan INSEE tarafından, işe alım yapanların başvuranlara karşı davranışları, emek piyasasında çalışan insan gruplarının işsizlik riski ya da bu çalışanların durumları hakkındaki duyguları olmak üzere 3 boyutu ele alınarak Kuzey Afrika kökenli kişilerin işgücü piyasasında uğradıkları ayrımcılık üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda yayımlanan rapora göre 2019-2020 yılları arasında CAP (Mesleki Yetenek Sertifikası), Bac+5 (Yüksek Lisans) arası eğitim seviyelerinden mezun olan ve hem Fransa'da eğitim görmüş hem de Fransa'da çalışmış kişilerin işgücü piyasasında güçlü ayrımcılığa uğradığı görülmüştür. Ayrıca, işverenlerin göçmen ya da göçmen kökenli kişilerle iş görüşmesi yapma oranının göçmen olmayan kişilere göre daha düşük olduğu ve bu kişilere adil olmayan bir şekilde iş başvurularını reddettikleri gözlemlenmiştir. Çalışma çağındaki Kuzey Afrika kökenli kişilerin iş görüşmesine çağırılma oranları cinsiyet faktörüne göre incelendiğinde ise erkeklerin kadınlara göre daha düşük oranla iş görüşmesine çağırıldığı tespit edilmiştir. Araştırma, Kuzey Afrika kökenli göçmen erkekler ile göçmen olmayan erkekler arasında %91 oranında fark olduğunu ortaya koymuştur. Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin erkek torunlarının işsizlik oranındaki farkın ise %80 olduğu belirtilmiştir. Aynı özelliklere sahip Kuzey Afrika kökenli erkek göçmenler, göçmen olmayan erkeklere oranla iki katından fazla iş reddi bildirirken aynı özelliklere sahip göçmen olmayan kadınlara kıyasla Kuzey Afrika kökenli kadınlar iki kat daha fazla iş reddi bildirmişlerdir. Aynı raporda, Aralık 2019-Nisan 2021 tarihleri arasında yapılan bir başka testte, isim ve soy isimlerinden Kuzey Afrika kökenli olduğu tahmin edilen adayların Fransa'da eğitim gördüklerini, diploma aldıklarını ve çalıştıklarını belirtmelerine rağmen, göçmen kökenli olmayan adaylara kıyasla iş görüşmesine tekrar çağırılma oranlarının %32 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Göçmen kökenli olmayan erkek ve kadınlar arasında işveren tarafından tekrar aranma olasılığı açısından bir fark olmadığı, Kuzey Afrika kökenli kadınların, Kuzey Afrika kökenli erkeklere oranla geri aranma olasılığını %9 daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca bu rapor Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin torunlarının da aynı özelliklere sahip göçmen soyundan gelmeyenlere oranla işsizlik riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (INSEE, 2023b).

Fransa'da yine Kuzey Afrika kökenli göçmenler ile Fransa kökenli kişiler arasında iş başvurularındaki ayrımcılığı gözlemleyebilmek amacıyla ulusal düzeyde bir araştırma yapılmıştır. Araştırma Aralık 2019-Nisan 2021 yılları arasında 11 iş kategorisini kapsayacak şekilde 2400 başvuru üzerinden gerçekleştirilmiştir. İş başvuruları temsili bir şekilde 4-6 yıllık iş deneyimine sahip 23-30 yaş arasını kapsayan "genç", 14-16 yıllık iş deneyimine sahip 33-40 yaş arasını kapsayan "orta yaş" ve 29-31 yıllık iş deneyimine sahip 48-55 yaş arasını kapsayan "kiddemli" olmak üzere üç farklı yaş grubunu kapsayacak şekilde yapılmıştır (Dares vd., 2021). 2400 işe yapılan 9600 başvuruda, 1516 iş ilanında adayların eşit muamele gördüğü tespit edilmiştir. Bu sebeple farklı muamele gören adayların iş başvurularına odaklanılmıştır. Odaklanılan iş başvurularında, 4 iş başvurusundan 3'üne geri dönüş yapıldığında Fransız kökene sahip adayların Kuzey Afrika kökenli adaylara kıyasla daha avantajlı olduğu, işe alım görevlilerinin 4 başvurudan 2'siyle iletişim kurduğunda işe alma konusunda Fransız olanları daha çok tercih ettiği ve 4 başvurudan sadece 1'iyle iletişime geçilen başvurularda ise çoğunlukla Fransız kökene sahip kişileri tercih ettiği görülmüştür (Dares vd., 2021). İş başvurusu yapan adayların geri aranma oranları incelendiğinde Kuzey Afrika kökenlilerin %22,8, Fransız kökenlilerin ise %33,3 şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu da Kuzey Afrika kökenli bir adayın Fransız adıyla eşit sayıda geri aranmaya sahip olabilmesi için 1,5 kat daha fazla iş başvurusunda bulunması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Bu çalışmada Kuzey Afrika kökenli adayların vasıflı meslek gruplarında, düşük vasıflı meslek gruplarına oranla nispeten daha az ayrımcılığa uğradığı anlaşılmıştır. Cinsiyete dayalı oranlar incelendiğinde ise Kuzey Afrikalı kadın ve erkek adayların başvurularına hemcinslerine göre daha az geri dönüş sağlandığı gözlemlenmiştir. Kuzey Afrika kökenli kadın ve erkeklerin geri çağırılma oranı arasındaki farkın da oldukça az olduğu görülmüştür (Dares vd., 2021).

Ekim 2018-Ocak 2019 tarihleri arasında Challe ve arkadaşları tarafından Fransa'daki işgücü piyasasındaki en büyük şirketlerin, başvuru yapan adaylar arasında menşe ülke ve ikamet yerine göre ayrımcılık yapıp yapmadığını ölçmek amacıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada dört farklı

test yöntemi birleştirilmiştir. 250 şirket arasından rastgele seçilen 103 şirkete toplam 8572 temsili başvuru yapılmıştır (Challe vd., 2020). İş başvurusunda kullanılacak olan adayların üç grupta değerlendirildiği gözlemlenmiştir. İlk grup kent merkezinde oturan, adı ve soyadı Fransız kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. İkinci grup şehir merkezinde tarafsız bir mahallede yaşayan, adı ve soyadıyla Kuzey Afrika kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. Üçüncü grubu ise kent merkezinde "şehirin siyasi bölgesinde"⁴ yaşayan, adı ve soyadı Fransız kökenli olan adaylardan oluşturulmuştur. Başvuru yapan adayların iş yerine olan mesafelerinin işe alım olasılığını etkileyeceğinden başvurularında mesafenin karşılaştırılabilecek düzeyde olmasına dikkat edilmiştir ve elde edilen sonuçlara göre şirket düzeyinde ikamet yerine dayalı anlamlı bir farklılık görülmemiştir (Challe vd, 2020). Araştırmada, başvuru yapılan büyük şirketlerin daha çekici olması ve daha fazla başvuru alması nedeniyle ayrımcılığın daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Kuzey Afrika kökenli başvuru sahiplerine yönelik daha fazla ayrımcılık yapıldığını göstermektedir. Ayrımcılık, birçok sektörde kendini göstermiş olmakla birlikte, özellikle sanayi, tüketim malları ve ticari hizmetler sektörlerinde daha yaygın olarak gözlemlenmiştir. Bu araştırmada yapılan iş başvurularında ikamet yerine göre anlamlı bir farklılık görülmezken menşe ülke kriterine göre Kuzey Afrika kökenli başvuru sahiplerinin önemli ölçüde ayrımcılığa maruz kaldığı tespit edilmiştir (Challe vd, 2020).

2008 yılında muhasebe sektörünün vasıflı ve vasıfsız iş kollarında yabancı uyruklu başvuru sahiplerinin ayrımcılığa uğrayıp uğramadığını araştıran Duguet ve arkadaşları, aynı firmanın aynı iş ilanına göndermek üzere 8 farklı başvuru oluşturmuşlardır ancak kabul edilen başvuruların iş görüşmelerine hiçbir temsili aday göndermemişlerdir. Duguet ve arkadaşları 4 ayrı temsili aday grubu oluşturmuşlardır. Bu aday grupları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Fas uyruklu olan ve Faslı isim/soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan ancak Faslı isim/soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan Fransız isme sahip ancak Faslı soyisime sahip temsili adaylar
- Fransız vatandaşı olan ve Fransız isim/soy isme sahip temsili adaylar.

Bu adaylara benzer özellikler atfedilmiştir (Duguet vd., 2010). Yapılan 1907 iş başvurusunda Fransız kökenli isim-soyisime sahip adayların Fas kökenli isim-soyisime sahip adaylara göre çok daha fazla kabul aldığı gözlemlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Faslı ya da Fas kökenli bir adayın Fransız bir adayla aynı sayıda iş görüşmesine çağırılabilmesi için 10 kat daha fazla iş başvurusunda bulunması gerektiği ortaya çıkmıştır (Duguet vd., 2010).

2013 yılında Guillaume Pierné tarafından Fransız emlak sektöründe Kuzey Afrika kökenli, Müslüman veya Katolik dinine mensup kişilerin işe alımlardaki potansiyel etkilerini test etmek üzere bir araştırma yapılmıştır. Araştırma, 2011 yılında Nisan ayının ortasından Eylül ayının ortasına kadar olan 5 aylık bir süre içinde gerçekleştirilmiştir. 300 iş ilanına 1500 başvuru gönderilmiştir. Gönderilen başvurulara başvuruları kabul edilen adaylar görüşmeye gönderilmemiştir. Ayrıca başvuru sonucunda işverenler tarafından başvuru sahiplerinin mülakata davet edilmesi ya da başvuru sahibinin nitelikleri hakkında daha fazla bilgi talep edilmesi olumlu yanıt olarak kabul edilmiştir. Başvuruların reddedilmesi ya da başvuruya cevap verilememesi ise olumsuz yanıt olarak kabul edilmiştir (Pierné, 2013). Araştırmada 6 farklı uygulama gerçekleştirilmiştir. Buna göre:

- Temsili olarak hazırlanan ilk başvuru türünde isim ve soyisim dışında herhangi bir dini yakınlığı işaret eden detaya yer verilmemiştir.
- İkinci başvuru türünde dini bakımdan Katolikliğe yakınlık işaret edilmiştir.
- Üçüncü başvuru türünde ise dini bakımdan Müslümanlığa yakınlık işaret edilmiştir.

Araştırmada yukarıdaki özellikleri taşıyan hem Kuzey Afrika kökenli hem de Fransa kökenli olmak üzere ikişer başvuru üretilmiştir (Pierné, 2013). Bir adayın diğer adaydan daha avantajlı ya da dezavantajlı olmasına neden olacak şeylerden kaçınmak üzere ve eşit özellikler sağlamak üzere hazırlanan özgeçmişlerde laik (açık hava etkinlikleri, spor, kültürel etkinlikler), Katolik (hac ziyareti, dini etkinlikler vb.) ve Müslüman (Ramazan ayı boyunca etkinlikler, dini etkinlikler vb.) kuruluşlarda yaşanan deneyimlere yer verilmiştir (Pierné, 2013). Araştırma sonucunda:

- Fransız isim/soyisime sahip laik ve Katolik başvuru sahibinin ortalama üç başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı
- Müslümanlığa yakın olan Fransız başvuru sahibinin ortalama beş başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı

⁴ Şehrin siyasi bölgesi [quartier politique de la ville (QPV)] olarak adlandırılan bölge 2014 yılında kent ve kentsel uyum programlama yasasıyla tanımlanan bölgedir. Bu bölgeler kentsel dönüşüm gerektiren en fakir kentsel alanları ifade etmektedir (INSEE, 2022).

- Kuzey Afrika kökenli isim/soyisme sahip laik ve Katolik dinine yakın olan başvuru sahibinin ortalama altı başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı
- Müslümanlığa yakın olan Kuzey Afrikalı başvuru sahibinin ise ortalama on başvurudan birinde olumlu geri dönüş aldığı ortaya çıkmıştır (Pierné, 2013).

İşverenlerin Kuzey Afrika kökenli adaylara oranla Fransa kökenli adayları tercih etme eğiliminin daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Fransız adaylar arasında Katolik inanca yakın olanlar ile laik olanlar arasında iş görüşmesine çağırılma konusunda bir fark gözlemlenmemiştir. Ancak Müslümanlığa yakın Fransız adayların iş görüşmesine çağırılma oranlarında önemli bir düşüş gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Kuzey Afrika kökenli adaylar için de aynı durum meydana gelmiştir. Araştırmada din faktörüne bakılmaksızın etnik kökene dayalı ayrımcılık ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte İslam dinine yakınlık göstergelerinin hem Kuzey Afrika kökenli hem de Fransa kökenli adaylar için önemli ölçüde olumsuz etkiye neden olduğu tespit edilmiştir (Pierné, 2013).

Eylül 2008-Şubat 2009 tarihleri arasında, Ulusal Demografik Araştırmalar Enstitüsü (INED) ve Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (INSEE) tarafından koordine edilen Yörüngeler ve Kökenler araştırması yapılmıştır. 2015 yılında ise Brinbaum ve Primon bu araştırmanın verilerinden yararlanarak istihdam alanında bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yörüngeler ve Kökenler araştırması Fransa'da yaşayan 18-60 yaş arasındaki 22000 kişiyi kapsamaktadır. Brinbaum ve Primon kendi çalışmalarında bu yaş aralığından sadece 18-35 yaş aralığındaki işgücü piyasasında aktif olarak çalışan genç kişileri ve bu kişilerin iş yerinde uğradıklarını hissettikleri adaletsizlik ve ayrımcılıkları ele almışlardır. Göçmen kökenli kişilerin iş yerinde karşılaştıkları ayrımcılık; cinsiyet, sağlık veya engellilik, ten rengi, köken, giyim tarzı ya da yaş vb. kriterler doğrultusunda "işte bir ya da daha fazla kişinin sistematik olarak faydasız, aşağılayıcı davranışlar ya da istenmeyen görevlerle görevlendirme, fazla çalışma saatlerine maruz bırakmak" gibi davranışlarda bulunup bulunmadığı sorularak ölçülmeye çalışılmıştır (Brinbaum ve Primon, 2015). Belirtilen kriterler çerçevesinde verilen cevaplar analiz edildiğinde ayrımcılık ya da adaletsizliğe en fazla uğradığını hisseden köken %27 oranla Sahraaltı Afrikalılar olmuştur. Sahraaltı Afrikalıları takip eden diğer köken ise %18 oranla Kuzey Afrikalı kişiler olmuştur. Bu durum, Sahraaltı Afrika ve Kuzey Afrika kökenli kişilerin işgücü piyasasında en fazla ayrımcılığa ve adaletsizliğe maruz kaldığını göstermektedir. Çalışma, bu grupların özellikle işe alım sürecinde ayrımcılığa uğradığını ortaya koymakla birlikte, söz konusu ayrımcılık ve adaletsizliğin iş yaşamında da devam ettiğini tespit etmiştir (Brinbaum ve Primon, 2015).

Sonuç

Farklı kıtalara, kültürlere, coğrafi özelliklere ve sosyo-ekonomik özelliklere ev sahipliği yapan Akdeniz, tarih boyunca meydana gelen göçlerle de dikkatleri üzerine çeken bir bölgedir. Bu bölgede göçler Güney'den Kuzey'e, Doğu'dan Batı'ya doğru gerçekleşmektedir. Akdeniz'deki göç hareketlerinde, başta Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleri olmak üzere Fransa da hedef ülke konumundadır. Bu nedenle, bir Akdeniz ülkesi olarak Fransa, sahip olduğu geniş göçmen nüfusunun yanı sıra Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin yoğunluğu açısından da dikkatle incelenmesi gereken bir ülke olarak öne çıkmaktadır.

Fransa'nın eski tarihlere dayanan göç sürecinde, özellikle sömürge döneminin etkisiyle Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yoğun göçlerin yaşandığı görülmektedir. Kuzey Afrika'dan Fransa'ya yönelik göçlerde tarihsel hafızanın mevcudiyeti yadsınamaz bir gerçektir. Ancak tarihsel hafızanın yanında göç sürecini etkileyen farklı itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Kuzey Afrika kökenli kişileri göçe iten sebepler arasında menşe ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, iç savaş ve iç karışıklık önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. 1960'lı yıllarda Fransa ekonomik kalkınma için yabancı işgücüne ihtiyaç duymuştur; bu da Kuzey Afrika kökenli bireyler için temel çekici faktör olmuştur. Fransa'da daha iyi yaşam koşulları ve iyi bir eğitim hayatı da çekici faktörler arasında yer almaktadır.

Fransa'da yıllar içinde geliştirilmeye başlanan göçmen karşıtı politikalar, göçmenlerin sosyal alan, eğitim, istihdam gibi alanlarda çeşitli ayrımcı, dışlayıcı ve ırkçı davranışlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Fransa'da; petrol krizi, terör olayları, İslam karşıtlığı ve artan işsizlik oranlarının göçmenlerle ilişkilendirilmesi, göçmen karşıtı politik söylem ve eylemlerin artmasına neden olmuş ve bu durumun daha da derinleşmesine yol açmıştır. Karşılaşılan tüm bu olumsuzluklardan en çok etkilenen grup da Fransa nüfusunda önemli bir çoğunluğu ifade eden Kuzey Afrika kökenli göçmenler olmuştur. Özellikle istihdam alanında yapılan birçok araştırma, Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin ayrımcılık, dışlanma ve ırkçılıkla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Fransa işgücü piyasasında, Kuzey Afrika kökenli bireylerin Fransız bireylerle aynı sayıda kabul alabilmesi için daha fazla iş başvurusunda bulunmaları gerektiği gözlemlenmiştir. İstihdam alanında yaşanan bu olumsuzluk, Kuzey Afrika kökenli bireyler arasındaki yüksek işsizlik oranının önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Kuzey Afrika kökenli

bireylerin çeşitli alanlarda karşılaştıkları zorlukların birbirini tetiklediği; bunun da zamanla sosyal huzursuzluklara, yoksulluk nedeniyle yasadışılığın artmasına ve suç oranlarında yükselişe yol açabileceği öngörülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu olumsuzlukların üstesinden gelinmesinde entegrasyon politikalarının yetersiz olduğu ve bu politikaların yeniden ele alınması gerektiği sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Literatür taraması sonucunda işgücü piyasasında göçmen işçilere yönelik birçok çalışma gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada da Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlara odaklanılmıştır. Her ne kadar göçmen işçilere ilişkin araştırmalar yapılsa da etnik kökene dayalı araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Fransa'da etnik kökene dayalı araştırmaların yasak olması, bu durumu etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu yasak, etnik kökene dayalı mikro ölçekli çalışmaların yapılmasını engellemekte ve farklı etnik grupların karşılaştıkları zorlukların ve sorunların tespit edilmesi konusunda yetersizliklere yol açmaktadır. Farklı grupların işgücü piyasasında karşılaştığı sorunların birbirleri ile karşılaştırılabilmesi ve bu sorunlara yönelik politikalar üretilebilmesi açısından mikro çalışmaların gerçekleştirilmesi önemlidir. Sadece Kuzey Afrika kökenli göçmenlerin ele alındığı bu çalışma ile alan yazındaki eksikliğin giderilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Fransa'da kökene dayalı araştırmalar yasak olsa da gelecekte bu alandaki eksiklerin giderilmesi ve işgücü piyasasında karşılaşılan sorunların altında yatan sebeplerin tespit edilebilmesi için daha fazla mikro ölçekte çalışmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Merve Saruhan: %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Merve Saruhan: 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Saruhan, Merve. (2025). Akdeniz'de Göç: Fransa'daki Kuzey Afrika Kökenli Göçmenlerin İşgücü Piyasasında Karşılaştığı Sorunlar. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

Kaynakça

- Ageron, C. R. (1985). L'immigration Maghrébine en France: un survol historique. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 7, 59-70. doi: <https://doi.org/10.2307/3769934>.
- Akan, Y., & Arslan, İ. (2008). *Göç ekonomisi (Türkiye üzerine bir uygulama)*. Ekin Yayınevi.
- Aktaş, M. (2018). Arap ayaklanmaları ve sosyal medyanın rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 199-208.
- Arslan, E. (2016). Fransa ve göçmenler: asimilasyon mu entegrasyon mu?. *Euro Politika* (1), 45-52.
- Aygül, H. H., & Demir, E. (2021). *Ulus-ötesi göç hareketliliği, mülteci kimlikler ve göç rotaları bağlamında Akdeniz*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Barral, C. (t.y.). Circulaires Marcellin-Fontanet. Musée de l'histoire de l'immigration. <https://www.histoire-immigration.fr/les-50-ans-de-la-revue-hommes-migrations/1972-circulaires-marcellin-fontanet>
- Bayındır, Ş. N., & Yılmaz, İ. H. (2023). *Fransa'da göç politikaları: Cumhuriyetçi entegrasyon modelinin değerlendirilmesi. ATBÜ-GPM Rapor Serisi-16*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).

- Berdah, J. F. (2006). Citizenship and national identity in France from the French Revolution to the Present. In S. G. Ellis, G. Halfdanarson, and A. K. Isaacs (Eds.). *Citizenship in Historical Perspective* (pp. 141-153). Pisa University Press.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz: mekan ve tarih*. Metis Yayınları.
- Brinbaum, Y., & Primon, J. L. (2015). Les injustices et discriminations au travail vecues par les jeunes issus de l'immigration. *Connaissance de L'emploi*, 1-4.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (B. U. Bal, İ. Akbulut, Çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Challe, L., Chareyron, S., L'horty, Y., & Petit, P. (2020). Discrimination dans le recrutement des grandes entreprises :une approche multicanal. *TEPP Rapport de Recherche*. <https://hal.science/hal-02441144/document>
- Constant, A. F. (2003). Immigrant adjustment in France and impacts on the natives. In K. F. Zimmermann (Ed.), *European migration: What do we know?* (pp. 263-302). Oxford University Press.
- Dares-MAR, IPP, ISM Corum. (2021, Kasım). *Discrimination in hiring people of supposedly North African origin: What lessons from a large-scale correspondence test?* IPP Policy Brief, 76. <https://www.ipp.eu/en/publication/discrimination-in-hiring-people-of-supposedly-north-african-origin-what-lessons-from-a-large-scale-correspondence-test/>
- Del Boca, D., & Venturini, A. (2005). Italian migration. In K. F. Zimmermann (Ed.), *European migration: what do we know* (pp. 303-336). Oxford Publishing.
- Demir, T., Çakmak, S., & Berberoğlu, E. (2021). Akdeniz Havzası'nın Fiziki Coğrafyası. E. Kaynak İltar, & H. H. Aygül (Ed.), *Bütün Yönleriyle Akdeniz içinde* (ss. 79-130). Arkeoloji ve Sanat.
- Duguet, E., Leandri, N., L'Horty, Y., & Petit, P. (2010). Are young French jobseekers of ethnic immigrant origin discriminated against? A controlled experiment in the Paris area. *Annals of Economics and Statistics*, 99-100, 187-215. doi: <https://doi.org/10.2307/41219165>.
- Ercin, Ö., & Adıgüzel, Y. (2017). Fransız kamusal alanında bütünleşme stratejisi. *Göç Araştırmaları Dergisi* 3(1), 170-188.
- Fressoz, J. B. (2021, Haziran 10). 'Pro-Arab leftism' fifty years ago. Verso. <https://www.versobooks.com/en-gb/blogs/news/5098-pro-arab-leftism-fifty-years-ago>
- Gastaut, Y. (2004). Français et immigrés à l'épreuve de la crise (1973-1995). *Vingtième siècle*, (4), 107-118.
- Genç, H., & Bozkurt, İ. M. (2010). Osmanlı'dan Brezilya ve Arjantin'e emek göçü ve göçmenlerin sosyo-ekonomik durumu. *İ.İ.B.F. Dergisi*, 28(1), 71-103.
- Gracieux, C. (2005, Temmuz 29). *La Politique d'immigration en France de 1974 a 1983*. Lumni Enseignement. <https://enseignants.lumni.fr/fiche-media/00000000386/la-politique-d-immigration-en-france-de-1974-a-1983.html>
- INSEE. (2022, Mayıs 19). *Quartiers prioritaires de la politique de la ville*. 23 Aralık tarihinde <https://www.insee.fr/fr/metadonnees/definition/c2114> adresinden edinilmiştir.
- INSEE. (2023a, Temmuz 10). *L'essentiel sur... les immigrés et les étrangers*. 19 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.insee.fr/fr/statistiques/3633212#tableau-infographie> adresinden edinilmiştir.
- INSEE. (2023b, Mart 30). *Immigrés et descendants d'immigrés*. 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793310?sommaire=6793391&q=Maghreb> adresinden edinilmiştir.
- Karaca, Ç. (2022). Malthus'un nüfus teorisinin biyoloji-ideoloji ekseninde eleştirisi. *Dört Öge*, (22), 99-117.
- Kaya, A. (2016). *İslam, göç ve entegrasyon: Güvenlikleştirme çağı*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3, 47-57.

- Lochak, D. (2020). Les circulaires Marcellin-Fontanet. *Hommes & migrations*, 1330, 14-17. doi: <https://doi.org/10.4000/hommesmigrations.11351>.
<https://journals.openedition.org/hommesmigrations/11351>
- McAuley, J. (2020, Haziran 26). *How France's aversion to collecting data on race affects its coronavirus response*. The Washington Post. https://www.washingtonpost.com/world/europe/coronavirus-france-race-data/2020/06/25/e5b4d0a6-b58d-11ea-9a1d-d3db1cbe07ce_story.html
- Musée de l'histoire de l'immigration. (t.y.). *Deuxième partie : La politique de l'immigration en France*. 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.histoire-immigration.fr/parcours-l-histoire-de-l-immigration-en-france-depuis-1945/deuxieme-partie-la-politique-de-l-immigration-en-france#:~:text=En%201977%2C%20Lionel%20Stol%C3%A9ru%2C%20secr%C3%A9taire,dans%20leur%20pays%20d'origine> adresinden alındı.
- Oberti, M. (2007). The French Republican Model of Integration: the Theory of Cohesion and the Practice of Exclusion. *Notes & Documents*, 2007, 1-16.
- Perdoncin, A. (2019). Travailleuses et travailleurs immigrés en France. *Un dictionnaire sociologique*, 649-663.
- Pierné, G. (2013). Hiring discrimination based on national origin and religious closeness: results from a field experiment in the Paris area. *IZA Journal of Labor Economics*, 2:4, 1-15. doi: <https://doi.org/10.1186/2193-8997-2-4>.
- Radziemski, L. (2023, Temmuz 2). *'It's purely political': Why France's newest immigration bill is so controversial*. Euronews. <https://www.euronews.com/my-europe/2023/07/02/its-purely-political-why-frances-newest-immigration-bill-is-so-controversial>
- rfi. (2016, Aralık 13). *North African name still hurts job chances in France*. <https://www.rfi.fr/en/france/20161213-north-african-name-still-hurts-job-chances-france>
- Ruault, M., Valat, E., & Foroni, F. (2016). *Discrimination à l'embauche selon « l'origine » : que nous apprend le testing auprès de grandes entreprises ?*. *Dares Analyses*, 76, 1-6.
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. doi: <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sammut, C. (1976). L'immigration clandestine en France depuis les circulaires Fontanet, Marcellin et Gorse. *Collection IDERIC 6(1)*, 379-397. https://www.persee.fr/doc/ierii_1764-8319_1976_act_6_1_921
- Scullion, R. (1995). Vicious circles: immigration and national identity in twentieth-century France. *SubStance*, 24, 30-48. doi: <https://doi.org/10.2307/3685089>
- Tuncer, F. F., & Zengin, M. (2020). Unutulmuş göçmenler El Tucolar: Osmanlı dönemi Suriye bölgesinden Latin Amerika'ya yapılan göçler ve etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(70), 304-314. doi: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.4093>
- Ünver, M. (2019). *Sömürgecilik Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. Erişim adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/tarih_ao/somurgeciliktarihi.pdf
- Yardımlı, M., & Karaarslan, F. (2022). *Fransa'da hak ve özgürlükler 2021 yılı değerlendirme raporu*. Erol Güngör Türk Diasporası Uygulama ve Araştırma Merkezi. <https://www.erbakan.edu.tr/storage/archive/department/images/turkdiasporasi/2021%20FRANSA%20HAK%20VE%20OZGURLUKLER%202021%20YILI%20DEGERLENDIRME%20RAPORU.pdf>
- Yıldırım, E. (2019, Mayıs 8). Afrika ve yeni sömürgecilik. *İNSAMER*.